

NUMBERS AND SACRAL ANGLE AS MATRIX FOR MODELLING THE WORLD

TATYANA CHALAKOVA | EMBIE KYAZIMOVA

PROFESSOR PHD
FACULTY OF HUMANITIES
DEPARTMENT OF TURKISH LANGUAGE
AND LITERATURE
AT KONSTANTIN PRES LAVSKY –
UNIVERSITY OF SHUMEN
T_CHALAKOVA@ABV.BG

SENIOR ASSISTANT PHD
FACULTY OF HUMANITIES
DEPARTMENT OF TURKISH LANGUAGE
AND LITERATURE
AT KONSTANTIN PRES LAVSKY –
UNIVERSITY OF SHUMEN
EMI_MEHMED777ABV.BG

BULGARIA

ABSTRACT: THE ARTICLE EXAMINES THE MYTHOLOGICAL ROOTS OF THE ANGLE AS A SACRAL SYMBOL IN PRE-RELIGIOUS AND RELIGIOUS BELIEFS. ATTENTION IS DRAWN TO THE FACT THAT GEOMETRIZATION (SCHEMATISATION) IS ONE OF THE MAIN MECHANISMS OF HUMAN THINKING IN THE PERCEPTION OF PATTERNS: EVEN THE MORE MYTHOLOGICAL CONSCIOUSNESS DIFFERS THE LINES BETWEEN CLOSELY SPACED STARS LIKE GEOMETRIC SHAPES, AND OFTEN ASSOCIATE SACRAL TOTEM ANIMALS, ARTIFACTS, NATURAL SITES WITH THEM. ANGLE AS ONE OF THE SIMPLE GEOMETRIC SHAPES, IS THE BASIS OF MORE COMPLEX GEOMETRIC OBJECTS, WHICH WERE ASSOCIATED BY THE PYTHAGOREAN SCHOOL WITH THE SACRAL NUMBERS FROM 1 TO 9, AND IS ALSO A PRODUCT OF SCHEMATISATION OF THE HOLLY *KUTIN* THE ANCIENT TURKIC CULTURE AND REPRESENTS AN ELEMENT OF SACRED SYMBOLS – HEXAGRAM AND SWASTIKA. HOLY KAABA IS ASSOCIATED WITH THE IDEA OF ANGLE SACRALITY, WHICH CONSISTS OF 4 "ANGLES" OF THE WORLD, IN THE EAST (SACRED) ANGLE, WHERE IS SITUATED A STONE WITH METEORITE ORIGIN - THE CELESTIAL POWER OF GOD HUBAL, CORRESPONDING TO THE VITAL FORCE – *KUT* OF PEOPLE. THE SEMANTIC REFLEX OF *KUT* - ANGLE IN SLAVIC CULTURES IS ALSO INTERESTING, WHICH IS AN INDIRECT EVIDENCE THAT ANGLE AS A SACRAL SYMBOL, HAS AN UNIVERSAL CHARACTER.

KEYWORDS: SYMBOL NUMBER, ANGLE, *KUT*

От дълбоката древност се подчертава връзка между числата и геометрични фигури. Питагор свързва точка с единица, линия с числото две, плоскост с триъгълник и с числото 3, 4 – с квадрат или пространството. Връзката между 5-те елемента той определя по следния начин – Въздух: **октаедър** – тяло образувано от 8 равнобедренни триъгълника; Вода: **икосаедър** – тяло, образувано от 20 триъгълника; Земя: **куб** – тяло, което е съставено от шест квадрата; Огън: **тетраедър** – тяло, съставено от четири триъгълника; Етър: **додекаедър** – тяло, страните на което са образувани от 12 петъгълника [Гриненко 2007: 73-74].

Връзката на числата със стихии и петте елемента, претворени чрез геометричните фигури предположително очертава един междинен етап от десемантизация на числата: така те се съотнасят с „каркас“, „скелет“ на действителността, докато „образите съдържат малко плът, кожа и мускули“ [Айванхов, цит. по ЭС/URL], т.е те могат да бъдат разглеждани продукт от схематизация на множествата и тяхното представяне във вид на сложни комбинации от прости

геометрични елементи. Процесът на познанието като биологична дейност на човека и механизъм за усвояване и приспособяване към външната среда предполага освен определен спектър ментални операции – установяване на връзки, сравнение, отождествяване, различаване и опознаване чрез схеми, които представляват един вид „изчистване“ на образи и форми от конкретността и установяване на връзки. Както отбелязва П.А. Флоренски, природата може да се опознае чрез „културни форми“ (термини, схеми, методи и т.н.), които представляват продукт на познавателна дейност на човека [Флоренски 2000]. Един от начините за генериране на информация от човека е изграждане на определени идеални упростени обекти и установяването на връзки между тях във вътрешното ментално пространство. В основата на менталната дейност е залегнала способността на човешкия интелект да открива **патерни**, които също така представляват като елементи за структурирането на Реда от Хаоса. Съвременната изследователка Н.А. Герасимова практически повтаря идеи на П.А. Флоренски: „Човешкото мислене, в това число и научното, се гради върху знаково-символната природа на съзнанието, което опознава света чрез целенасоченото създаване на изкуствени езици и **модели**. Всяко моделиране предполага анализ и синтез, визуализация на системата“. Според авторката, „Визуализацията в тесен смисъл във вид на нагледни рисунки, графики, чертежи изпълнява много функции: разбиране, проясняване, доказателство, откритие и изобретяване на новото чрез нагледния образ и аналитичната работа на мисленето [Герасимова 2008: 12].

Идеята за число е свързана и с осъзнаване на ритмичните структури, които първобитните хора са наблюдавали в природата. Редица археологични открития позволяват да се направи предположение, че съществува връзка между ритмични резки върху кости, камъни и други природни обекти и нивото на тяхната ориентация във времето. Изрязването на подобни резки е било свързано с с графичен запис на ритъма на еднакви елементи: дървен предмет или кост с такива резки (насичания) е бил мобилен и позволявал да се запазят в паметта представи, необходими за ориентация във времето. Всяка резка представлява отсечка, т.е. част от линия, която се свързва с представата за Единица, Единото. В основата на образа на Единицата би могъл да бъде самият човек, определен предмет, действие, събитие [Николов, Харалампиев URL].

Известно е обаче, че системата не е сума от качествата на нейните елементи, това е ново качество – емерджентност, което се открива най-често именно чрез визуалното моделиране (вид геометризация). Подобен начин на извеждане на простото от сложното, позволява да бъде открито това, което не се забелязва при прякото възприятие.

Разпознаването на патерни е било характерно и за митологичното мислене. Геометричните фигури са придобивали конкретност и са се въплотявали в митични същества – богове, герои и животни. Както това отбелязва Н. Г. Макаренко, „възможно затова вече в самото начало на развитие на астрономията звездното небе е било населено с героите на митове и легенди. Образите са заменяли „облак“ от светещи точки, а нужната форма се е получавала чрез „декориране“ на определен граф, изграден върху избрания звезден кластер от подходяща **геометрична форма**“ [Макаренко 2013: 103]. Различни етноси и народи виждат в разположението на звездите образии артефакти, които са характерни за тяхната култура, бит и начин на живот, или контури на богове или герои. В Ригведа (около 1700—1100 г. преди н.е.) – един от най-древните религиозни текстове звездното Голямата Мечка се нарича Седем Строителя, които са аналогичнина седемте ведически Праджапати, Риши, или «разкриватели».

Първоначално тези седем риши са били мечки, но след това са се превърнали в седемте звезди. За Исусв Библията се говори, че той „държи седем звезди в своята десница“ и ключ на Давида (ключ от „смъртта и ада“)[Библия, Ис.22:22]. Народите от гръцкия островСамотраки в североизточната част на Егейското море се поклонявали на седемте кабира – седемте духове на огъня, или Звездни Скитници. В съзвездие, известно като Голямата Мечка често виждат колесница или седем бика[Астралные мифыURL/]. В Британия съзвездие на Голямата Мечка наричатКолесница на Крал Артур. Според вярвания тя превозва душите на починалите в отвъдното[LiveyournalURL].

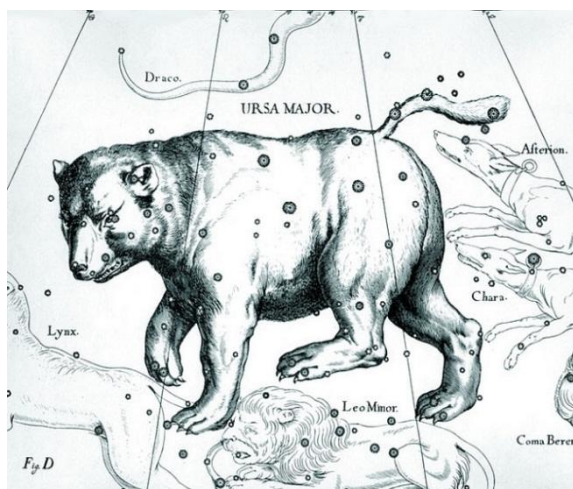

Рис. 1. Съзвездие Голямата мечка [Звездная мифология URL]

Подобен тип е характерен както за митологичното, така и за творческото мислене. Според един от най-известните учени от края на XIX началото на XX век Н. Тесла, творческото мислене започва с началния импулс – външния дразнител и се съпровожда с появата на идеи във вид на *геометрични образи*. Пътят към изобретението е преминавал чрез фазата на менталното пречистване, т.е. отстраняването на второстепенните идеи и чувствени подробности, т.к. те са размивали яснотата на изобразявания принцип и условията на прехода към осъзнаването на истинската природа на връзките между геометричните възлови елементи. Уникалните способности на Н. Тесла са му позволявали мислено да „променя“ конструкции, да ги подобрява, да ги „включва“. Всички негови изобретения са се разработвали по този начин в продължение на много години [BookREader URL].

Тези факти също свидетелстватза това, че в процеса на познанието се осъществява визуализация на опорните точки и установяване на вектори между семантичните възли, а като резултат – се постига упростиаване на реалността. Такива опорни точки в история на човешкото мислене в частност представляват бинарни опозиции, числата от 1 до 9/10 как основана мирозданието, претворени в *геометричните обекти*, а също така създаването на артефактите, съдържащи геометрични елементи, обикновено представляващи модели на света (къща, шатра).

Геометричните символи представляват „абсолютен символен език“, език на геометричните фигури линии и техните комбинации, сфера, куб, конус, пирамида, паралелепипед и т.н. Чрез тях се моделират митопоетични обекти, геометричен код служи за класификационни цели, структура наКосмоса (за разлика от

безструктурния Хаос), а също така материализирани образи на космоса – земя, страна, град, дворец, храм, гробница и дори социалното устройство на колектива, етичното «пространство» (вяра, любов, надежда, справедливост, истина, ред, закон и т. н.). Тук е важно да се отбележи, че „Геометричните фигури са залегнали в основана структурна ритуалното пространство и формата на сакрализирани предмети“ [КЭС/ URL].

Сложните геометрични символи се състоят от комбинации на по-прости геометрични елементи. Не е трудно да се забележи, че една от такива елементарни единици е *ъгъл*. В същото време всеки елемент от патерна (в дадения случай *ъгъл*) – представлява за митологичното мислене код, който незабавно включва целия патерн. Подобна система е извънредно ефективна т.к. по този начин се възприема (актуализира) огромно количество информация, за разбиране не се изисква време, което би било необходимо при текстово съобщение.

Към едни от най-древните геометрични символи, които се състоят от *ъгли* като техни елементарни единици, могат да бъдат отнесени свастики. **Свастиката** представлява кръст с пречупени рамене с *ъгъл* 90° или 45° в посока наляво или надясно. Думата *свастика* произлиза от санскритското *स्वस्तिक* (*свастика*) и означава предмет, носещ щастие или предвещаващ добро [Википедия/URL]. В древноиндийската философия и будизма свастиката е символ на вечния кръговрат на Вселенната, символ на Закона на Буда [Ермакова, Островская 2004]. Най-древните изображения на свастиките датират от преди 10 000 години. В България двойния кръст символизира осемте слънчеви позиции – слънцестоенията, равноденствията и четирите позиции между тях. Този символ е бил открит върху керамични съдове, датирани от преди 6000 години преди н.е. [Древна България е жива. Символи/URL]

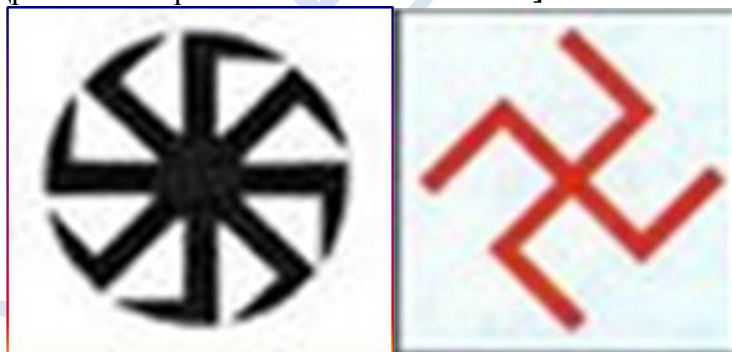

Рис. 2. Коловрат

Рис. 3. Инглия

В Русия свастиката символът на възходящия Ярила-Слънце; на вечната победа на светлината и вечния живот се нарича Коловрат. Свастиката, наречена Инглия, символизира първичния порождащия живот божествен огън. Известни са и множество други видове свастики с друга форма и наименование – като например– Дхарма Чакра или Кала Чакра, които означават Колелото на закона и Колелото на времето, при които най-елементарната единица е отново *ъгъл*, *в дадения случай 90, а при някои от тях и 45 градуса* [Википедия/URL]. Най-значимите, сложни геометрични фигури се откриват на звездното небе, а техният елемент е винаги *ъгъл*. На звездното небе, в близост до Голямата мечка, ясно се очертава и свастиката с *ъгли*, близки към 90 градуса.

Рис. 4. Съзвездие Свастика в горния ляв ъгъл на звездната карта[ТРЭ/URL]

Изворите за почитането на сакралния ъгъл при юдеите могат да бъдат открити в **хексаграма** (от старогръц. ἕξ – шест и γραμμή – черта, линия) – звезда с шест ъгъла, образувана чрез съвместяване на два равностранни триъгълника. Хексаграма освен това се използва в източните религии и в окултизма. В тантризма тя означава хармония на два свята (триъгълникът с връх насочен нагоре – на материята и на духа – с върха насочен надолу). Другото значение на хексаграма е съединяване на мъжкото и женското начало, като триъгълникът насочен с върха нагоре, означава мъжкото начало (фалос), а другият – насоченият с върха надолу – женското (лоно). Маген Давид (хексаграм) се интерпретира и като съчетание на небесното начало – макрокосмос и земното (микрокосмоса) устремено към небето. Той олицетворява и четирите стихии: триъгълникът, насочен нагоре символизира огъня, и въздуха, а другият – насоченият надолу – вода и земя. Смята се също така, че хексаграмът – Звезда на Давид символизира Божественото управление на целия свят: земята, небето и четирите посоки на света (букв.: *ъгли на света*) – север, юг, изток и запад [Википедия URL]. Важно е да се отбележи, че двойният триъгълник, наричан Печат на Соломона, Маген Давид или хексаграм съдържа древното знание за това, че всяка истинна аналогия може да се прочита обратно: *каквото е горе такова и долу*, т.е. това, което се случва на Небето, се случва и на Земята.

Триъгълникът при египтяните символизира Триада. Вертикалната страна на правоъгълния триъгълник олицетворява мъжкото начало, хоризонталната – женското, а хипотенузата – техния потомък, съответно: Озирис като начало, Изида като средата или хранилище и Гор като завършване[CC URL]. В традициите на индуизма двата триъгълника се разглеждат като съединението на Кали и Шива – пораждането и разрушаването на света [Livejournal/URL].

Метафоричните образи, характерни за митологичното мислене и разпознаване на патерни често си имат геометрични прототипи на звездното небе. Някои от тях са залегнали в религиозно-философски концепции, поетичните и художествени творби¹ Така Филон Александрийски(около 25 години преди н.е. до 50 години от н.е.),

¹

юдейско-елинистичен религиозен философ се опита да обедини юдаизма с древногръцката философия и да примиристарозаветното учение за Творение с вяра в световната душа, а монотеизмас **астрологията**. Един от най-известните през XVII век дворцови поети в Османската империя Юмер Нефи използва в един от своите газели образи на обърнатите чаша – пълна и празна, които съответстват на лунните възли.

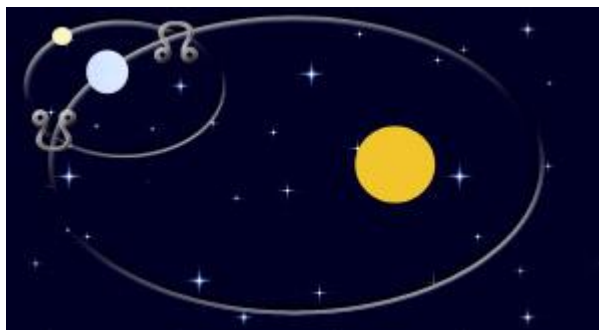

Рис. 5. Лунни възли [Зимовец URL]

В левия горен ъгъл в пресечните точки на орбитите на Слънцето и Луната се намират т.нар. „лунни възли“, изобразявани във вид на чаши, едната от които е обърната надолу, а другата – нагоре. Смята се, че първата е празна, а втората – пълна. Нефи използва тези образи за изобразяване на материалното и истинското – духовно богатство и необходимостта на „опустошаване“ на душата, за да може тя да поеме божественото знание и да се слее по такъв начин с Всевишния [Чалъкова 2013, Чалъкова, Хасан 2008].

Митологичното мислене ясно откроява съзвездие Triangulum (триъгълник), в северното полушарие между съзвездията на Андромеда и Овена. Най-ярката звезда – Бета образува триъгълник със звездите Алфа и Гамма.

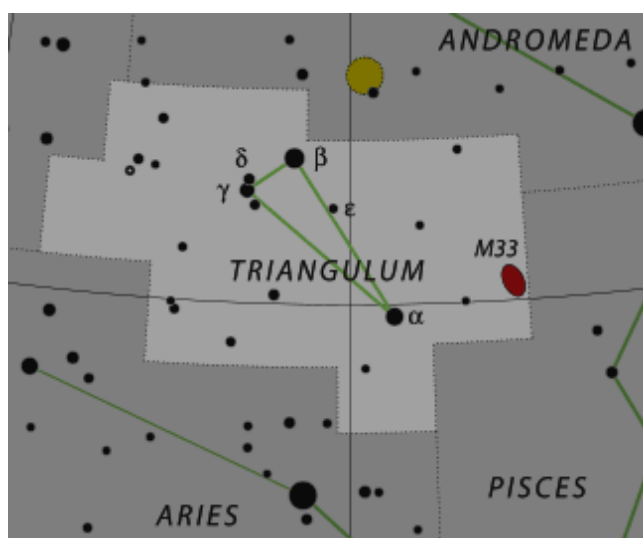
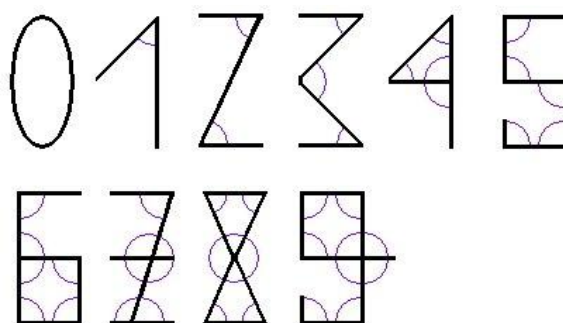

Рис.6. Съзвездие Триъгълникът (Triangulum)²[SR/URL].

Съзвездието се намира над зодиакалните съзвездия на Овен и Риби, в северно направление край тях са съзвездията на Персей и Андромеда[Большой вопрос/URL]. Триъгълникът, образуван от три ъгъла при християните, символизира Троица в единство и равенството на Отец Бог, Син и Светия Дух.

Като се има предвид, че числата от 1 до 9/10 в много култури имат сакрален характер, може да се предположи, че тяхното графично изображение представлява геометричен код, съставен от елементарни геометрични единици, които също така имат сакрален характер.

Рис. 7. Арабските (индийски по произход) цифри [HM/URL]

От изображението на числата се вижда, че в числовата поредица само 0(нула) не съдържа нито един ъгъл, при всички останали числа броят на ъглите съответства на тяхното числово значение.

Както бе показано по-горе, *ъгълът* е в основата на много геометрични фигури, които имат сакрален характер, сред които едни от най-древните са свастиката, хексаграм и триъгълник. Тук е необходимо да се подчертае определено функционално сходство между число и слово или буква. В.В.Налимов обърна внимание на възможността за превода на думата Логос в известния текст от Евангелието от Йоана не като Слово, като Число [Налимов 1979]:

1. В начало беше Словото, и Словото беше у Бога, и Бог беше Словото.
2. То беше в начало у Бога.
3. Всичко чрез Него стана, и без Него не стана нито едно от онова, което е станало.
4. В Него имаше живот, и животът беше светлината на хората.
5. И светлината в мрака свети, и мракът я не обзе [Евангелие от Йоана 1: 1-5].

Основанията за правомерността на подобен превод авторът вижда във факта, че едно от значенията на думата Логос е *число* (20-то поред, а 21-вото е *изчисление*), т.е. текстът би могъл да бъде преведен по следния начин: „В началото бе Число, Числото бе у Бога, и Бог бе Число/Изчисление“. И.В.Чеников отбеляза, че едно от значенията на думата Логос е също така *идея, закон на битието* [Чеников URL]. Доказателството за това, че словото и числото са били много близки в представите на създателите на различни алфавитни системи е фактът, че в повечето видове писмености отделните букви, а понякога и думи обозначават определено число.

²Както виждаме, имената на ъглите на триъгълника съвпадат с класическите означавания на ъглите в геометрия – те съответстват на първите три букви на старогръцкия алфавит

Съществува хипотеза за това, че тюркските народи и племена са използвали някои руни като числа. Предположително, в основата на съотношението буква-число е залегал броят ъгли в изписването на руна. Идеята за използване на ъгли при обозначаване на числа според Н. Къдърмъшев произлиза от *представите за света* при древните тюрки, за които основният пространствен ориентир са били „ъглите“ на света като части от квадрат или правоъгълник. Авторът забелязва, че броят на ъглите в някои думи, които обозначават числително е равен на численото му значение. Така буквата ‘i’[†] съдържа един ъгъл и означава числото ‘1’, - от ‘ilki’ – ‘пръв’, ‘начален’ или ‘начало’. Буквите ‘a, e’ и ‘k’ съдържали два ъгла и са означавали числото ‘2’ – ‘eki’. Буквата ‘ü’, с която започва думата *üç* (три) - и ‘ç’, - цифра ‘3’ – ‘üç’. Числото ‘4’, което започва с буквата t/d – ‘tört’, ‘dört’, според автора има 4 ъгла: ‘t’ - , ‘d’ - , както и дифтонгът ‘rt’ . Буквата ‘b’, с която започва числителното – ‘beş’ (пет) има 5 ъгла: означавало числото ‘5’ – (четири ъгла + един ъгъл). Дифтонгът ‘It’, който графично е бил изобразяван като би могъл да означава числото ‘6’ – ‘alty’ [Къдърмъшев URL].

Всъщност при руните, посочени от автора не винаги броят на ъглите съответства на посоченото от автора число. Така в руната се наброява 4 вътрешни и 3 външни – общо 7 ъгла, а не 5, както утвърждава авторът. Спорни са твърденията за броя на ъглите в други руни – например в руната , където се открояват 3, а не 4 ъгла.

Независимо от това идеята за сакралния характер на ъгла или триъгълника (затворен от трета отсечка ъгъл) наистина заема много важно място в тюркската етнокултура. Аргументите за това са следните:

1. Тюркската цивилизация е една от най-древните цивилизации със своята история, зараждането, развитието и края. Тюрките се обединяват чрез единно алтайско езиково семейство, което се сформира на Алтай и степите на Азия през I хил. преди н. е.
2. За тюркския свят е характерно наличието на едини вярвания: от V-IV хилядолетие преди н.е. Танръ/Тенгри – Бог-Небе е главното божество при всички тюркски народи. Тенгризъм включва в себе си единобожие, шаманизъм, пантеизъм и тотемизъм, но наред с това изпълнява социалната функция на религия.
3. Икономическата система на тюрките е била достатъчно развита – тя е била свързана с животновъдството, добива и обработването на метали, земеделието, търговията. Тюрките формират своята особена система икономически отношения, която е обединявала номадското животновъдство и икономическите ресурси на земеделското и градското стопанство. За тази система е било характерно разделяне на труда, социалната стратификация, наличието на търговска мрежа, централизация и преразпределяне на добавения продукт.
4. За тюркската цивилизация са били характерни развитите стоково-паричните отношения, благодарение на Пътя на коприната, който стимулира появата на градовете, трансконтиненталната търговия, стокообмена при тюрките. Вече през VI-я век стоково-парични отношения са на висока степен развитие.
5. Тюрките притежават собствен календар, който представлява един от най-важните цивилизационни признаци също така е изисквал не само развитата писменост, но и писмен начин за обозначаване на числата.

6. Тюрките имат собствен алфавит и писменост, регистрирана още в началото на VII век. Паметници с тези писмена са съдържали държавни закони, правила, заповеди, поучения и завещания на каганите [Аязбекова URL].

Сложната държавна структура, стоково-парични отношения, военни структури са изисквали писмена фиксация на числата, възможно именно това е послужило за основание на Н. Къдърмъшев да потърси връзката между руни и числа като един от възможните начини за означаване на последните. Друго основание за подобна връзка е фактът, че *ъгъл* при древните тюрки има сакрален характер: той е елемент на сакралния триъгълник и четириъгълника, който се състои от 2 триъгълника. Митологичните корени на тази представа идват от представите за жизнената сила, женското раждащо начало. Женското раждащо начало и числото се обединяват чрез общата идея за Единица/Единото и размножаване, с други думи, образуване на първите множества. Вероятно неслучаен е фактът, че женското начало в древнотюркските езици се означава с думата *кут*. Тази морфема има семантична връзка с българската дума *кът* (*ъгъл*), украинската и руската *кут* (*ъгъл*). Със същия корен е думата *кутъя*, която отново има семантична връзка с тюркската дума *кут* – жизнена сила: в руския език така се нарича храна, приготвена от жито със стафиди, мед и други добавки, която се подава за помен на починалите (укр.: *кутя*, белорус.: *куця*, *куця*, бълг.: *кутя*, старобълг.: *кутъя*, *куция*, *коуция*) [ЭСРЯФ URL/1986]. В някои славянски езици на думата *ъгъл* съответства думата *кут*. В украинския език това е *кут* или *куток* – с основното значение *ъгъл*, а в руския с думата *кут*, *кутъя*, се означава свещения, най-почетния *ъгъл* в къща. *Кут*, *куток* или *ъгъл* представлява друг семантичен рефлекс от тюркската дума *кут*, по-конкретно метафората е основана върху сходството по форма. Архетипът на *ъгъла* или *триъгълника* в древните вярвания на тюрките се свързва с Богинята Умай, персонифицирана в образа на патица или лебед. **Кут – това трътката на патицата, която се сакрализира поради детородната ѝ функция. Това проличава в названието на изсушената трътка на патица ‘хоскут’ или ‘коскут’** Буквалният превод на думата ‘хоскут’ означава *трътката на патицата*. Думата ‘кут’ според В.В. Радлов произлиза от древнотюркската дума *кут* /*гут*: 1. душа, жизнена сила, дух; 2. щастие, благо, благополучие, късмет, щастлива съдба [Радлов 1899; Чуфадар 2009]. В руския език са запазени семантичните рефлексии по признака сходството на формата: *красный кут* (червен *ъгъл*), *бабий кут* (букв.: *ъгъл* на жената в къщата, мястото, където тя осъществява къшната работа). Същата морфема е в думата *курица* – *кокошка*, а митологичните „*кокошите*“ – *курьи Богове* – светите *Косма* и *Дамиан* – божествените ковачи (*кузнецы*) – са свързани чрез морфемата *кур/кут/куз* с идеята на плодородието [Чалъкова 2014а]. В червения *кът* (красный угол) са се молили пред иконите, там се е намирала маса за трапеза на цялото семейство, там се осъществявали религиозните и ритуалните събития – с глава към червения *ъгъл* се е поставял починалият, с този *кът* се е свързвал целият живот на селянина – раждането, сватбата, погребението [Смирнова URL].

Трътката – *кут*, която има форма на триъгълник, се използва за правене на муски за привличане на добър късмет, щастлива съдба. Във вярванията на древните тюрки притежаването на *кут* – жизнената сила е определяло жизнената способност на човека, късмет, благоденствие а неговото отсъствие – болест и смърт. Този семантичен рефлекс се пази в турската дума *kutsuz*, която се използва и в българския език. Буквално в превод от турския *kutsuz* означава *без (suz) жизнена сила (kut)*, а актуалното и значение – *човек без късмет*. Вероятно с това значение на думата *кут* са свързани

думите *кутъя*, *кутя* и подобни думи, посочени по-горе, свързани с обряда за помен и поемане на *кут* – жизнената сила, която се подкрепя чрез семантиката на корена на думата *жито*, енокоренна с руската дума *жить*, *жизнь* и българската дума *живот*. Представлява интерес още една семантичната връзка между „червения ъгъл“ (*кутъ*) в руската етнокултура и житото като овеществяване на жизнената сила равнозначна на тюркското понятие *кут*: по време на прибиране на реколтата първият и последният сноп жито са поставяли в „червения кът“ (красный угол) Показателно, че долната част на снопа се е наричала *гузло* или *кузло*: морфемата *гуз* в дадената дума е вариант от морфемите: *гъз*, *куз*, *кур*, *кут*, *гуз*- т.е. отново е свързана с тюркската дума *кут*, а чрез нея с идеята за плодородието и жизнената сила, живота [Чалъкова 2014а, Чуфадар 2013].

Рис. 8. Кут – жизнената сила

Възможно именно сакралният характер на *ъгъла/кут*, който символизира идеята на раждането/множествеността е в основата и на числата от 1 до 9, които по произход са индийски, а впоследствие се утвърждават като арабски числа.

Идеята за сакралността на ъгъла прозира и в главната мюсюлманска светиня Кааба. Кааба е изградена от гранит във вид на куб, покрит с плат. Вътре има пространство – помещение. Ъглите на Кааба символизират страните (букв.: ъглите) на света и се наричат **Ъгълът на Черния камък** (араб.: [زاوية الحجر الأسود](#)) – (ъгълът в източната част на Кааба, в която е вграден Черният камък; йеменският ъгъл (араб.: [الركن اليماني](#)) – южният ъгъл на Кааба; **Ъгълът Шама** (араб.: [الركن الشامي](#)) – западният ъгъл на Кааба; **Иракският ъгъл** (араб.: [الركن العراقي](#)) – северният ъгъл на Кааба. Черният камък според вярвания на мюсюлманите е бил изпратен в знак на прошка на Адам и Ева предположително от Ибрахим (Авраам). „Ал-Хаджар ал-асвад“ (Черният камък) или „ал-Хаджар ал-асаад“ (камъкък на щастieto) и се смята за най-ценният камък в света, а *ъгълът* на Кааба, където се намира самият камък е най-хубавият и най-достойният *ъгъл*, „рукн ал-Хаджар ал-асвад“ [Доисламская Аравия/Википедия/URL/].

Известно е, че Кааба е била изградена преди исляма и нейната форма са определяли *езическите вярвания*. Предполага се, че жителите на Меккаса изграждали своят храм като обикновен дом – с четири стени и 4 ъгъла.

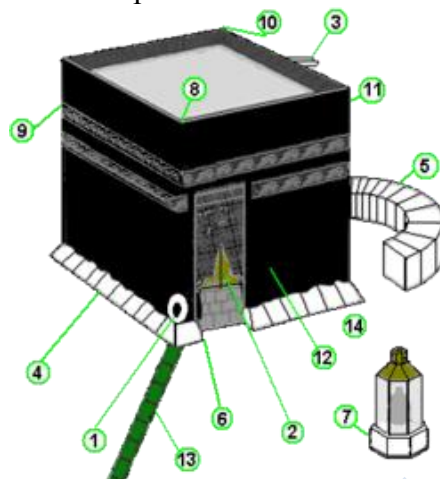

Рис. Составните части на Кааба:

1 – Черният камък; 2 – врата; 3 – падина; 4 – плинт; 5 – хиджр Исмаил; 6 – Мултазам; 7 – Макам на Ибрахим; 8 – ъгълът на Черния камък; 9 – ъгълът на Йемен; 10 – ъгълът на Шама; 11 – ъгълът на Ирака; 12 – Кисва; 13 – мраморна ивица; 14 – мястото където е стоял Ибрахим при получаване на Черния камък [Доисламская Аравия/ Википедия/ URL]

Думата *الكعبة* в арабския език означава буквално „квадратен дом“ и произлиза от *الكعب* – „куб“ [пак там].

Показателно е, че ислямът представлява синкретична религия, поела в себе си елементите от редица религии като юдаизъм, християнството, маздеизъм и елементи от езическите вярвания: демонизма, тотемизма, поклонение на светилата и природните сили. От старите култове ислямът запазва почитание към светилища и сакралните места, в частност Мекка и Кааба.

В центъра на езическата Хааба/Кааба се е намирала статуя на Хубал, божеството на племето курейш, който е управлявал небеса, луна, гръмотевици и дъждове. Намирацията се в Кааба черният камък олицетворявал неговата небесна сила [URL Доисламская Аравия]. Представлява интерес връзката между небесната сила и жизнената сила на човека. Камъкът (първоначално с метеоритен произход) има сакрален характер защото идва от небето – от тези камъни се изготвяли жертвеници, а по-късно и храмове, при това камъкът задължително не се е обработвал от човешката ръка. Впоследствие забраната отпаднала, камъните, включително тези, които се използвали за изграждането на храмове вече се обработвали, но на отдалечено разстояние, така че звукът от дялането на камъка да не стига до мястото на изграждането на храма [Чалъкова 2013].

Така, жизнената и небесната сила на езическия Хубал във вид на свещен камък се локализира в свещенния ъгъл, който в езическите вярвания също така има сакрален характер и се свързва с идеята на раждането. В основата на символното значение на поставянето на статуя на езическия Хубал и неговата небесна/жизнена сила вероятно е залегнала идеята на огледалността в структурата на мирозданието – „каквото е на

небето, това е и на земята“, т.е. на небесната сила на небето съответства жизнената сила на земята.

Известно е също така, че върху формирането на исляма значително влияние оказва юдаизмът. Допуска се възможността на среща на Мохамед с юдеите в Мекка, и по време на неговите пътувания с караваните на Хатидже, която става неговата съпруга. Възможно е, че тези контакти са допринесли за включване в Корана на старозаветните истории за Сътворяване на света, за грехопадението на Адам и Ева, за Йосиф (Юса) и неговите братя, за Ной – Нух, Авраам – Ибрахим, Моисей – Муса, които се почитат в Корана като пророци– предшественици на Мохамед. След изгнанието на Авраам в аравийската пустиня, той продължава да общува най-големия син (Исмаил) и го приобщава към монотеистичната вяра. Бащата и син, според свидетелство на Мохамед, изграждат Кааба на мястото, което посочва на Авраам архангел Гавриил (Джабраил) Именно Авраам вражда черния камък в източния ъгъл на Кааба: «Архангел Гавриил донесе на Авраам черния камък, който Авраам вражда в *ъгъла* на сградата“ [Пътеводител по Корана URL].

Камък и *ъгъл*, изграден от него се почита ив християнската религия, която също така оказва влияние върху исляма. Говорейки за истина, Христос изрича: "И аз ти казвам: ти си Петър, и на тоя *камък* ще съградя църквата Си, и портите адови няма да й надделеят; [Мт.: 18]. Апостол Петър е говорил за Христос: "Исус е *камъкът*, който вие, зидари, отхвърлихте и който стана *крайъгълен камък*“ [Библия Деян. 4, 11].

Едва ли може да се твърди, че в основата на индийските по своя призход числа е залегнала идея за сакралността на ъгъла, която е възникнала в рамките на един конкретен етнос. По-скоро, както отбеляза И. М. Снегирьов, „коренните понятия“, „отклонявайки се от своя източник и преминавайки през света и човечеството, заимстват от местността, климата и народния дух различни образи. Както семена на растенията често донася вятърът в чуждата за тях земя, така и вярванията като предания преминават от една страна в друга и, там придобиват прераждайки се, нов вид и цвят“ [Снегирев 1837]. Под коренните понятия, вероятно, трябва да разбираме архетипните, базови универсални единици, образите на които се пазят в колективната памет на човечеството.

REFERENCES:

1. **Bibliya 1988:** Knigi Svyashtenogo pisaniya Vehtogo i Novogo Zaveta. 1988. Moskva: Izdanie Moskovskoy patriarii.
2. **Vyatkin, V., B., 2009:** Haos i poryadok diskretnih system v svete sinergeticheskoy teorii informatsii. Ekaterinburg, 2009.
3. **Gerasimova, I., A., 2008:** Vizualizatsiya tvorchestva i kulturnie praktiki. V: Vizualniy obraz (Mezhdudistsiplinarnie issledovaniya. M.: IFRAN 2008 s. 10-26).
4. **Makarenko, N., G., 2013:** Kak uvidet patterni v oblake tochek: persistentnost kak kredo eksperimentatora. V: Nelineynaya dinamika v kognitivnih issledovaniyah – 2013. Trudi III Vserossiyskoy konferentsii Niahniy Novgorod IPF RAN 2013. S. 103.
5. **Nalimov, V., V., 1989:** Spontannost soznaniya. Veroyatnostnaya smislov I smislovaya arhitektonika lichnosti. Moskva: PROMETEY, 1989

6. **O’Konnor, J., Makdermott, I., 1975:** Iskusstvo sistemnogo mishleniya: Neobhodimie znaniya o sistemah i tvorcheskom podhode k resheniyu problem. Moskva: Alpina Biznes Buks, 2008
7. **Snegirev, I., M., 1837:** Russkie narodnie prazdniki I suevernie obryadi. Moskva, 1837. Universitetskaya tipografiya.
8. **Chalakov, T., Hasan, V., 2008:** Metafora v edin ot gazelite na Nefi. Payazhina na smisala. // Godishnik na ShU “Episkop Konstantin Preslavsky” 2008, s.197-223.
9. **Chalakov, T., 2013:** Ponimanie: zvuk, slovo, tekst. Mezhdru Predaniem i yazikom. Shumen, Universitetsko izdatelstvo, 2013. 276 s.;
10. **Chalakov, T., 2014:** Mifologicheskie korni i semanticheskie refleksi kontsepta *kuznets*. V: Ruskiy yazik i literature v prostranstve mirovoy kulturi g. Granada, Ispaniya 13-20.09 2015 Materiali XIII kongressa. V 15 tomah T.6 s. 590-594.
11. **Chalakov, T., 2014:** Ponimanie: zvuk, slovo, tekst. Mezhdru Predaniem i yazikom. Shumen, Universitetsko izdatelstvo, 2014
12. **Chufadar, N., 2009:** Kaderin Mitolojik Birleşimleri ve Kişileştirmeleri (“Korkut” Antroponimi Yorumlama Denemesi). / –V: Mezhdunarodna konferentsiya „Multiculturalism in Education”. Universitet Syuleyman Demirel, gr. Isparta, Turtsiya, 10 - 14.06.09 r.
13. **Chufadar, N., 2013:** Mitologemi “Sudba” i “Smurt” v Knigata na Dede Korkut. Shumen: Universitetsko izdatelstvo na Shumenski universitet “Episkop Konstantin Preslavski” 2013.
1. **Ayazbekova, S., URL:** Tyurkskaya tsivilizatsiya v sisteme tsivilizatsionnih klassifikatorov. Sabina VIA EVRASIA evraziyski tsentr Sofiyskiy universitet im. sv. Klimenta Ohridskogo, istoricheskiy fakultet. <http://www.viaevrasia.com/ru>.
2. **AM/ URL:** Astralnie mifi: <http://myfology.info/stella-myth/big-bear.html>.
3. **Bolshoy vopros. ru/ URL:**[http://www.bolshoyvopros.ru/questions/598197-\[URL/sozvezdie-treugolnik-triangulum-kak-vygljadit-gde-najti-na-nebe.html](http://www.bolshoyvopros.ru/questions/598197-[URL/sozvezdie-treugolnik-triangulum-kak-vygljadit-gde-najti-na-nebe.html)
4. **Vikipediya/URL:**<https://ru.wikipedia.org/wiki/%D0%9A%D0%B0%D0%B0%D0%B1%D0%B0>
5. <https://bg.wikipedia.org/wiki/%D0%94%D1%85%D0%B0%D1%80%D0%BC%D0%B0%D1%87>
6. https://nl.wikipedia.org/wiki/Swastika_%28symbol%29
7. **Drevna Bulgaria e zhiva. Simvoli/ URL:**<http://bulgaria-is-alive.com/simvoli-solarcross.html>
8. **Grinenko, G., V., URL/2007:** Istoriya filosofii. <http://do.gendocs.ru/docs/index-40617.html?page=5>.
9. **Delyoz, Zh., Gvattari, F., 1994:** Kapitalizm I shizofreniya. /URL:<http://tfk1.narod.ru/rizoma.htm>
10. **Doislamskaya Araviya URL:** Doislamskaya Araviya <https://ru.wikipedia.org/wiki/%D0%9A%D0%B0%D0%B0%D0%B1%D0%B0#.D0.AD.D1.82.D0.B8.D0.BC.D0.BE.D0.BB.D0.BE.D0.B3.D0.B8.D1.8F>
<https://ru.wikipedia.org/wiki/%D0%9A%D0%B0%D0%B0%D0%B1%D0%B0#.D0.AD.D1.82.D0.B8.D0.BC.D0.BE.D0.BB.D0.BE.D0.B3.D0.B8.D1.8F>.

11. **Zimovets, E/ URL:** Lunnie uzli goroskopa – vector nashey sudbi.
http://astronavigator.blogspot.bg/2011/05/blog-post_26.html
12. **Елсуков URL:** Elsukov, A., N., Matematicheskaya traktovka osnov bitiya pifagoremaytsami I ee filosofskoe znachenie
http://elib.bsu.by/bitstream/123456789/8178/2/pages%20from%20ph%26ss_2009-3.%204-15pdf.pdf.
13. **ESRYAF 1986:** URL/1986: Etimologicheskij slovar ruskogo yazika Fasmera. / URL:
http://onlineslovari.com/etimologicheskij_slovar_russkogo_yazyika_maksa_fasmera/
14. **ES ЭС/URL**
15. **Ermakova, T., V., Ostrovskaya, E., P., 2004:** Klasicheskij buddizm. SPb.: Azbuka – klassika; Peterburgskoe Vostokovedenie, 2004.
16. **ЗМ/URL:** Zvednaya mifologiya. /<http://leonidzl.com/forum/viewtopic.php?t=3380>
17. **Kadarmashev, N., URL:** Sistema scheta u drevnih kirizov. Система счета у древних кыргызов. elbilge.ucoz.com/i/system.doc.
18. **КЭС/URL:** Kratkaya entsikopediya simvolov
<http://www.symbolarium.ru/index.php/%C3%E5%EE%EC%E5%F2%F0%E8%F7%E5%F1%EA%E8%E5%F1%E8%EC%E2%EE%EB%FB>.
19. **Livejournal/URL:**<http://nanded.livejournal.com/5259006.html>.
20. <http://www.bookre.org/reader?file=430851>
21. **NM/URL:** Nevedomiy mir. <http://nmir.net/istorija/zagadki-istorii/1730-kak-poyavilis-arabskie-tsifry.html>
22. **Nikolov, N., Haralampiev V., URL:** Zvezdocheti drevnosti <http://www.astro-cabinet.ru/library/zvdr/zvezdochety-drevnosti.htm>
23. **Patevoditel po KoranaURL:**
<http://www.symbolarium.ru/index.php/%C3%E5%EE%EC%E5%F2%F0%E8%F7%E5%F1%EA%E8%E5%F1%E8%EC%E2%EE%EB%FB>
24. **Radlov, V., V., 1899:** Die altturkischen Inschriften der Mongolei (Drevnetyurkskie nadpisi Mongolii), vip. 1 i 2, SPb., 1899.
25. **SR/URL:** Slovare. Referati. http://gufo.me/content_naukteh/treugol-nik-98822.html
26. <http://3.bp.blogspot.com/-damzZNbtSWQ/TWFyUhNeHZI/AAAAAAAAA2o/uVLxBf420Nw/s1600/mondknoten.jpg>
27. <http://ru-matriarchy.livejournal.com/7607.html>
28. **ТРЭ/URL:** Traditsiya. Ruskaya entsiklopediya
<http://traditio.wiki/%D0%A1%D0%B2%D0%B0%D1%81%D1%82%D0%B8%D0%BA%D0%B0>
29. **Florenski, P., A., 2000:** U vodorazdelov misli // Svyashtennik Pavel Florenski. Soch.: V 4-x t. T. 3. Moskva. / URL http://hotkovo.net.ru/library_view.php?id=41&mode=1
30. **Chenikov, I., V., URL:** Zvuki recgiv sisteme prirodnih ritmov.
http://www.ka2.ru/nauka/chenikov_5.html.